

## Ο ΦΑΛΛΙΔΟΣ

Εἰς τὸν λεγόμενον Νανιανὸν κώδικα τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης (Cl. XI. cod. XIX, 92), τὸν ὁποῖον περιέγραψεν ὁ μακ. Σάθας<sup>1</sup>, καὶ ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξέδωκε τὰ δράματα Ζήνωνα, Στάθην, Γύπαριν, εὐρίσκεται μεταξὺ Γύπαρι καὶ Στάθης εἰς τὰ φύλλα τοῦ κώδικος 178<sup>β</sup>, 179<sup>α,β</sup> στιχοῦργημα ἐπιγραφόμενον «Θρηῆνος τοῦ φαλίδου τοῦ πτωχοῦ» ἀνέκδοτον μέχρι σήμερον. Τὸ ποιημάτιον εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, Κρητικόν, ὅπως καὶ τὰ δράματα μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι γεγραμμένον, καὶ ἔχει ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον ὄχι τόσο διὰ τὴν λογοτεχνικὴν του ἀξίαν, ὅσον διὰ τὸ ἀκραιφνῶς Κρητικὸν γλωσσικὸν του ἰδίωμα καὶ μάλιστα διὰ τὴν πιστὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ἀσώτου βίου τῆς Κρητικῆς νεολαίας τῶν πόλεων ἐπὶ βενετοκρατίας.

Ἐπιγραφόμενος ὁ στιχοῦργος οὔτε τ' ὄνομά του μᾶς παρέδωκεν οὔτε τὴν πατρίδα του. Ὅτι μανθάνομεν ἐκ τῶν 140 διστίχων τοῦ ποιήματος εἶναι ὅτι ἦτο νέος πλούσιος ἐξ εὐγενοῦς πατρὸς καὶ ἀρχοντικῆς μητρὸς, ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς του τάξεως, ἀλλ' ὅτι ἐνωρὶς ἐτρόπη εἰς βίον πολυτελεῆ καὶ ἄσωτον, ἐνδυνάμενος πολυτελῶς, παραδοθεὶς εἰς πότους καὶ κυβείας καὶ διασκεδάσεις, περιστοιχούμενος ἀπὸ μπράβους καὶ κόλακας, ἀπογυμνούμενος ἀπὸ πόρνας, μὲ τὸν ἄσωτον δὲ καὶ πολυδάπανον αὐτὸν βίον ἐσπατάλησε ταχέως τὴν περιουσίαν του καὶ κατήνησε πτωχὸς φαλλίδος γυμνητεύων καὶ πεινῶν, ἐγκαταλειφθεὶς καὶ ὑπὸ φίλων καὶ οἰκείων, ὑβριζόμενος καὶ ἀποδιωκόμενος ἀπὸ παντοῦ καὶ ἐμπαίζόμενος καὶ καταδιωκόμενος καὶ τυπτόμενος καὶ ὑπὸ τῶν παιδίων τοῦ δρόμου, μὴ δυνάμενος καὶ μὴ θέλων νὰ γίνῃ δοῦλος διὰ νὰ κερδίξῃ τὸν ἄρτον του. Τὸ πάθημά του τὸν παρεκίνησε νὰ γράψῃ τὸ στιχοῦργημα, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτὸς ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους νέους τῆς ἀρχοντικῆς τάξεως, καὶ τοὺς προτρέψῃ νὰ φεΐδωνται τῆς περιουσίας των, διὰ νὰ μὴ ὑποπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ κατάντημα.

Ὁ χρόνος τοῦ ποιήματος δὲν δηλοῦται, ἀλλ' ὁ γλωσσικὸς του τύπος καὶ ἡ εἰρήνη του μαρτυροῦσι τοὺς περὶ τὸ 1600 χρόνους τῆς ἐν Κρήτῃ βενετοκρατίας.

Τὸ στιχοῦργημα εὔρηται, ὡς εἴπομεν, εἰς τρεῖς σελίδας ἀρκετὰ ἐρρηπωμένας τοῦ Νανιανοῦ κώδικος εἰς πυκνὰς γραμμάς καὶ μικρὰν γραφὴν οὐχὶ τόσο εὐανάγνωστον καὶ μάλιστα εἰς τὸ ὄχι τόσο ἐπιτυχὲς φωτογραφικὸν ὁμοίωτον, ὃ εἶχον ὑπ' ὄψιν μου<sup>2</sup> διὰ τοῦτο καὶ μοῦ διαφεύγουσι τρεῖς ἢ

<sup>1</sup> Κ. Σάθας, Κρητικὸν Θέατρον, Βενετία 1879, Προλεγ. σελ. ιβ' ἐξ.

<sup>2</sup> Βλέπε τὴν δευτέραν σελίδα ἤτοι 179<sup>α</sup> τοῦ χειρογράφου τὴν σχετικῶς κάλλιον ἀναγινωσκομένην εἰς τὸν παρένθετον πίνακα.

Handwritten text in Greek script, likely a manuscript page. The text is dense and appears to be a list or a series of entries, possibly related to the 'Phallidion' mentioned in the caption. The script is cursive and somewhat difficult to read due to the age and handwriting style. The page number '179a' is visible in the top right corner.

Ἡ σελίς 179α τοῦ χειρογράφου τοῦ Φαλλίδου, διστ. 60-107.

τέσσαρες λέξεις τοῦ κειμένου, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς δύνανται ν' ἀναγνωσθῶσιν ἐκ τοῦ χειρογράφου (εἰς τὰ δίστιχα 19, 22, 25).

Τὸ μέτρον εἶναι εἰς δίστιχα ριμάδα τροχαϊκὰ ὀκτωσύλλαβα καὶ ὀλίγα ἑπτασύλλαβα, ἔχει δὲ εἰς τὸ 7 δίστιχον καὶ τὸν πρῶτον στίχον δεκασύλλαβον. Ἐν εἶδει ἐπωδοῦ ἐπαναλαμβάνεται τριάκοντα καὶ τέσσαρας φορὰς τὸ θρηνητικὸν δίστιχον

*γιατὶ (ἦ σάν) ἐγύρισε ὁ τροχὸς — καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός·*

πότε ὀλόκληρον καὶ πότε μόνον ἡ ἀρχὴ του «γιατὶ ἐγύρισε...»

Τὸ Νανιανὸν χειρόγραφον, ὡς εἶπεν ὁ Σάθας<sup>1</sup>, προήλθεν ἐκ Κεφαλληνίας, ἀνήκον ποτε εἰς τὸν ἱερέα Πέτρον Κουτουφᾶν (1713-1725), ἀντιγραφὲν προφανῶς ἐκεῖ ἔξ ἄλλου κώδικος, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει ἐλάχιστά τινα ἴχνη τοῦ ἑπτανησιακοῦ ἰδιώματος λ. χ. τὸ ὄκ, ὄκ τῆ Μονοβασσά (διστ. 23) ὄκ τῆ μιᾶν (35), βρισίεις (125), καὶ πάντοτε τὸ κανεῖς, καμιά ἀντὶ τῶν Κρητικῶν κιανεῖς, κιαμιά.

Ὅτι τὸ ποιημάτιον εἶναι Κρητικὸν μαρτυρεῖ ἀδιστακτικῶς ἡ γλωσσικὴ του μορφή, δηλ. καὶ τὸ τυπικὸν τῶν λέξεων καὶ μάλιστα αἱ χαρακτηριστικαὶ ἰδιωματικαὶ λέξεις αὐτοῦ. Πρὸς πίστωσιν τοῦ πράγματος παραθέτομεν ἀμέσως τὰς μᾶλλον σημαντικὰς πολυταρῶ 9, θωρῶ (= βλέπω) 15, 18, 35, 42, 55 πολλ. κουζουλοῦς 17, 86, 132 πολλ. καλῶ (= προπίνω) 28, ἀπομονάρια 32, ξετρουμίζω 41, σκανίζω 47, ράσο καὶ ράσα (τὸ μᾶλλον χονδρὸν ὕφασμα ἢ ἐπανωφόρι τῶν χωρικῶν) 48, 120, σιμώνω (= πλησιάζω) 52, 82, χωστοῦσι (= κρυφτοῦσι) 53, μονιτάρου καὶ μοντάρου 91, 96, σφάκα (= ροδοδάφνη καὶ τροπικῶς πικρία) 105, διαξω (= πράξω, φερθῶ) 103, ἀφορμάρις (= μανικός) 60, 61, 80 πολλ. κοπέλλια (= μικρὰ παιδιὰ, χαμίνια) 62, 72 πολλ. ἀποτάσσω 63, γλακῶ 73, κολλῶ (= παίω) 73, διάσκατσε 123, ἐξά (= ἐξουσία) 74, σκλέτος (= σκέτος, νῆσις) 117, παρωρίσω 124, πατίρω (= πάσχω, ὑποφέρω) 132, ἀφουκρᾶστε, ἀφουκραστῆτε 136, 137 ξόμπλι (= παράδειγμα) 139.

Εἰς τὴν κατωτέρω μεταγραφῆν τοῦ ποιήματος ἐτηρήσαμεν πιστῶς τὴν φωνητικὴν αὐτοῦ διατηρήσαντες καὶ τὰς συχνὰς του χασμωδίας, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων, ὅπως δηλ. κάμνομεν καὶ εἰς τὰ ἄλλα κρητικὰ καὶ μεσαιωνικὰ κείμενα ποῦ δημοσιεύομεν (Ἐρωτόκριτος, Φορτουνάτος, Ἐρωφίλη, Σαχλίκη κλπ.).

Κατὰ τὸ περιεχόμενον ὁ Φαλλίδος ὁμοιάζει πρὸς τὰ ποιήματα τοῦ ἄλλου ἀσώτου συμπολίτου Στεφάνου Σαχλίκη<sup>2</sup>, ἴσως δὲ καὶ ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν

<sup>1</sup> Κ. Σάθα, Κρητ. Θέατρον, ἐνθα ἄνωτ.

<sup>2</sup> Wagner, Carmina gr. med. aevi, Lipsiae 1874 σ. 79-105. Βυζαντινὸν 1909 σ. 341-371 ὅπου ἀναγράφονται καὶ αἱ ἄλλαι ἐκδόσεις καὶ ἐργασίαι εἰς τὰ ποιήματα αὐτά.

αὐτῶν, ἀλλὰ λείπει τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμα καὶ ἡ ἀκόλαστος εὐφυνία, ποῦ χαρακτηρίζουν τὰ στιχουργήματα τοῦ Σαχλίκη καὶ καταντᾷ ὁ Φαλλίδος ἄμουσος καὶ ἀτερπῆς θρηνηφδία.

ΘΡΗΝΟΣ ΤΟΥ ΦΑΛΛΙΔΟΥ ΤΟΥ ΦΤΩΧΟΥ

Νέοι ὁμορφοὶ καὶ πλούσοι	κάθε ἓνας ἄς μ' ἀκούσῃ,	178 β.
ὄλοι πρὸς ἐμένα ἐλάτε	τὰ σᾶς λέγω νὰ γροικᾶτε,	
κάθα εἰς σας νὰ μὲ κλαίγῃ	σιτὸ καημό, ὅποῦ μὲ καίγει,	
γιὰ τῷ Χριστιανῷ τὸ γένος	ἐφαλλίρισα ὁ καημένος.	
Εἶχα κύρι εὐγενικό	μάννα ἀπὸ αἶμα ἀρχοντικό,	5
μὲ κανάκια μ' ἀναθρέφα	δασκαλιὲς μὲ δασκαλέφα,	
καὶ ἀρχοντικά ἐνεθράφηκα	μά' ψα φωτιά καὶ κήκα,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχὸς	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Ἐντυμένος τὰ βελοῦδα	νὰ πολυταρῶ τὰ σκοῦδα,	10
τζαντουριά καὶ καμουκᾶδες	κι ἄλλες φορεσὲς πὸν νὰ 'δες,	
μὲ καπέλλο γενοβέζε	φεραρόλι ἀλὰ φραντζέζε,	
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς	ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Μπράβοι πάντα μ' ἀκλουθοῦσα	ἀπὸ μακρὰς μὲ χαιρετοῦσα,	
κ' ἤμουνα συντροφιασμένος	μέρα νύκτα ὁ καημένος,	
κ' εἰς τὸ γιόμα κ' εἰς τὸ δεῖπνο	ὅποῦ δὲν ἐθώρου ὕπνο.	15
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς	ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Ὅπου πέροδικα καλή,	ἢ κουζουλή μου κεφαλή,	
τὴν ἀγόραζα γιὰ μιὰ	καὶ δὲν ἐθώρου ἐξημνιά,	
καὶ σγατζέτα μουραδέλες	στασουδικοντζε νοβέλες,	20
ἀμὲ ἐγύρισε ὁ τροχὸς	καὶ φαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Τὸ τυρὶ τὸ πιαζεντίνο	ἀπὸν τὸ καλὸ τὸ φίνο,	
ποῦ τὸ ξέρον οἱ μαγέροι	εἰς σι . . . . .	
ἄσπρα κοκκινὰ κρασὰ	μοσκᾶτα ὄκ τὴ Μονοβασά,	
ποῦ τὰ βάνα στὸ ποτήρι	κ' ἤφτασι σὰν τὸ ζαφείρι	
εὐμινεματε καὶ τί φλόρα	μοῦ τὰ φέρονα κάθα ὦρα,	25
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς	ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Τὸ ποτήρι νὰ γεμίζω	τὴ γεμάτη γιὰ ν' ἀρχίζω,	
καὶ γεμάτη νὰ καλέσω	πίνοντας . . . . .	
καὶ μὲ τὸ τραγοῦδι πρῶτας	ἄς τ' ἀμπῶσω τραγουδῶντας,	30
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς . . . . .		
Ὅπου κι ἂ βρεθῶ κι ἂ λάχω	τὰ χαρτιά στὰ χέρια νᾶχω,	
τὰ χαρτιά γῆ καὶ τὰ ζάρια	γιὰ νὰ πᾶ τ' ἀπομονάρια,	
κ' ἤλεγα πὼς δὲν φουραίνει	τὸ σακκοῦλι μὰ πληθαίνει,	
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς . . . . .		

- Ὅντας ἔβγαίνα ὀκτὴ μῖα . . . πάλι πήγαίνα γὰ μῖα .  
 . . . . . και δὲν ἐθώρον ἐξημῖα, 35  
 και γλωσσῶτα μ' ἐφιλοῦσα . . . και ἀπὸ πίσω μ' ἀκλουθοῦσα,  
 μῖα σὰν ἐγύρισε ὁ τροχὸς . . . . .  
 Ἐδικοί και συγγενεῖ μου . . . φίλοι μου και ἀγαφτικοί μου  
 ἤρχοντανε κάθε μέρα . . . νὰ μοῦ λέ τὴ καλησπέρα,  
 ὅλοι νὰ μὲ συντροφιᾶζον . . . ἔς φόρο νὰ μὲ κατεβάζον,  
 μῖα σὰν ἐγύρισε . . . . . 40  
 μοσκοραίνω νὰ γυρίζω . . . στὰ στενὰ νὰ ξετρονμίζω,  
 νὰ περνῶ, νὰ μὲ θεωροῦσι . . . ὅλοι νὰ μὲ προσκυννοῦσι,  
 ἔδε νέος ὀποῦ ναι εἰοῦτος . . . και ποῦ τὸ ἔβρε τόσο πλοῦτος  
 μῖα σὰν ἐγύρισε . . . . .  
 Μέρα νύκτια σοναδόρους . . . στὰ καντοῦνια κ' εἰς τοὺς φόρους  
 τζήτερες, βιολιά, λαγοῦτα, . . . ἄρπες, μπάσσα και φιαοῦτα, 45  
 κλαδοτζύμπανα, τρουμπέτες  
 μῖα σὰν ἐγύρισε . . . . .  
 Μπλιὸ ζαμπέτια δὲ μυρίζω . . . μὰ βρομῶ ὅλος και σκανίζω,  
 ἐγδυμνὸς και ξεσκισμένος. . . κ' εἰς τὰ ράσα τυλιμένος,  
 πλήσες κόνιδες γεμῖατος . . . κι ὀπον πάω ἄρπῶ σὰ βάτος  
 γιατί ἐγύρισε ὁ τροχὸς . . . . . 50  
 Ὅλοι οἱ φίλοι μου μὲ φῆκα . . . κ' οἱ δικοί μου μ' ἀπαρηθηῆκα,  
 μπλιὸ κανεῖς δὲ μοῦ σιμώνει . . . ὀγιαυτὸς μὲ κροῦσι πόνοι,  
 κάθα ὄντας μὲ δοῦσι φεύγου . . . νὰ χωστοῦσιν ἐγυρεῦγου  
 γιατί ἐγύρισε . . . . .  
 Πάγω κ' εἰς τῶν ἐδικῶ μου . . . νὰ τῶς κλάψω τὸ καημὸ μου,  
 ἀλλ' αὐτοῖνοι δὲ μ' ἀκούσι . . . κάνου πὼς δὲ μὲ θεωροῦσι,  
 γῆ νὰ ποῦσι και νὰ δοῦμε . . . γιατί τῶρα δὲ μποροῦμε 55  
 γιατί ἐγύρισε . . . . .  
 Λέσι μου, ἄμε νὰ στοιχίσῃς . . . γιὰ νὰ βρῆς ψωμὶ νὰ ζήσης,  
 και δὲν εἰ καιρός, σὰ ζάρεῖς, . . . στὰ στενὰ νὰ σολαιζάρῃς.  
 Ὡχ οἰμέ, ζωὴ κριμένη . . . τίς μπορεῖ νὰ σ' ἀπομένῃ,  
 γιατί ἐγύρισε . . . . .  
 Γι' ἀφορμὰρι μὲ κρατοῦσι . . . κι ὀσοι κι ἄ μὲ δοῦ γελοῦσι, 60 179a.  
 γεῖς τ' ἄλλοῦ τως λέγει, βάρει . . . μὲ τὸ ξύλο τ' ἀφορμὰρι  
 ὡς και τὰ μικρὰ κοπέλλια . . . μ' ἀκλουθοῦσι μὲ τὰ γέλια,  
 γιατί ἐγύρισε . . . . .  
 Ροῦχα μπλιὸ δὲν ἀποτάσσω, . . . ἄμε δὰ φορῶ τὸ ράσο,  
 οὐδὲ σκοῦδα οὐδὲ κατρίνια . . . μηδὲ ντόπιες οὐδὲ τζικίνια  
 πέρδικες δὲν ἀγοράζω . . . μὰ θωρῶ κι ἀναστενάζω,  
 γιατί ἐγύρισε . . . . . 65

ἐκρεμάσθηκα σὶ τὸ λίθι	κ' ἤπεσα κ' ἐγὼ σὶ τὰ βύθη,	
κι ἀνασιενάζω καὶ πεινῶ	καλὰ τὰ κλάηματα κινῶ,	
καὶ κανεῖς δὲ μὲ λυπᾶται	μηδὲ μὲ ψυχοπονᾶται,	
γιατὶ ἐγύρισε . . .		
<sup>5</sup> Ὡ καιροὶ μου περασμένοι	καὶ ζωὴ χαριτωμένη,	
πού 'στε τώρα διαβασμένοι	κ' ἔχω γὰρ ζωὴ κριμένη,	70
πεῖνες, δάκρυα, μοιρολόγια	κι ὁ πάω ἔλιγα λόγια,	
γιατὶ ἐγύρισε . . .		
ἀποπίσω μὲ σχογγιάζου	τὰ κοπέλλια καὶ φωνιάζου,	
καὶ γλακοῦσι καὶ γελοῦσι	μ' ὅ,τι φτάζου μοῦ κολλοῦσι,	
καὶ δὲν ἔχω τὴν ἐξά μου	πούποτας νὰ πάγω πλιά μου,	
γιατὶ ἐγύρισε . . .		
εἶντα μέλλει νὰ γενῶ	τὸ φτωχὸ τὸ ταπεινὸ,	75
καὶ ὡς πότες νὰ πομένω	τὸ φαλλίδο τὸ καημένο,	
πεῖνες, δίψες καὶ κρυάδες	κι ὅπου πάω ἔχω τραβάγιες,	
γιατὶ ἐγύρισε . . .		
Τώρα κάθομαι καὶ κλαίω	καὶ τὰ βάσανά μου λέω,	
μὰ μηδένας δὲ μ' ἀκούγει	ἄς το καὶ ἄς κεφάλι κρούγει,	
κι ὅλοι μ' ἔχου γι' ἀφορμάρι,	ὄγιατι ἔτιζι μοῦ τοκάρει	80
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχός,	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
<sup>10</sup> Ἄν ἐγὼ ποθὲς σιμῶσω	για νὰ λαφρωθῶ καμπόσο,	
ὅλοι φεύγου ἀπὸ σιμά μου,	δέτε τὴ κακομοιριά μου,	
δέτε πού θελε μὲ βάλει	τὸ κακό μου τὸ κεφάλι,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχός	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	85
<sup>15</sup> Ὡχ διμένα, ὦχ ἀλλί	ἢ κονζουλὴ μου κεφαλὴ	
εἰσὲ πού μ' ἔχει φερμένο	τὸ φαλλίδο τὸ καημένο.	
Τίς μοῦ τόθελε εἰπεῖ	νάμπω μέσα σὶ τὸ σακί,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχός	κ' ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
<sup>20</sup> Ἦρθ' ὁ κόμπος εἰς τὸ κτένι	κ' ἡ ψυχὴ μου ἀπολιγαίνει,	90
καὶ ποτέ μου δὲν ἐθάρρου	νὰ διαβῶ ἔτιζι μοντάρου.	
Τοῦτο μόνο μοῦ πονεῖ,	μὰ νὰ χω πρέπει ἀπομονή,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχός	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
<sup>25</sup> Ἐποσιτάθη τὸ παρίπυ	καὶ διαβήκασιν οἱ κτύποι,	
ἄν εἶχα πηαίνει ἀγάλια γάλια	νὰ μοῦ λείπουνσι τὰ σάλια,	95
δὲν εἶχα τόσο ἀκουραστῆ	μηδὲ μοντάρου ἀποσιταθῆ,	
μὰ σὰν ἐγύρισε ὁ τροχός	ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Ποῦ 'ναι τὰ μαθηματά μου	τὰ κανάκια τὰ δικά μου,	
πού μοῦ κάνασι οἱ κοπέλλες,	πού μὲ τρώγα ὡσὰν τζὶ βδέλλες,	
μὰ δὰ καμνιά δὲ μὲ θωρεῖ	γιατὶ 'σθησα σὰν τὸ κερί.	100
<sup>30</sup> Ἐποκάηκε τὸ φτίλι	κ' ἤσθησε σὰν τὸ καντήλι	

καὶ γυρίζω σκοτεινὸς	πεινασμένος καὶ γδυνμός,	
καὶ ὄλοι οἱ ἐδικοὶ καὶ φίλοι	μοῦ ἔχον προικαμένα χεῖλη.	
Ἐποδιάβη τὸ γλυκὺ	κ' ἤρθε τώρα τὸ πικρὸ,	
καὶ τῆ σφάκα δοκιμάζω	καὶ τῆ μοῖρά μου ἀτιμάζω,	105
καὶ τὸ μέλι τὸ πολὺ	πού φαγα ἐγένηκε χολή,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχὸς	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Μπλιὸ στήν τάβλα δὲν καθίζω	τὸ ποτήρι νὰ γεμίζω,	179.β.
καὶ τὰ κόκκινα καὶ τ' ἄσπρα	ἐβασιλέψασι σὰν τ' ἄσπρα,	
μοναχὰς μὲ τὸ νερὸ	περῶ ὁ καημένος τὸν καιρὸ,	110
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχὸς	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Τώρα τί βουλή νὰ πιάσω	καὶ πῶς ἔχω νὰ περάσω,	
πῶς νὰ κάμω πῶς νὰ διάξω	καὶ ποιά στράτα ἔχω νὰ πιάσω,	
πού 'μου καλομαθημένος	ὁ φαλλίδος ὁ καημένος	
ἐδὰ πὸν γύρισε ὁ τροχός. . . . .		
Λέγω μὲ πολὺ καημὸ	πὼς ἤβαλα στὸ λογισμὸ	115
νὰ περάσω τὸ καιρὸ	μὲ ψωμί καὶ μὲ νερὸ,	
καὶ πολλὲς φορὲς καὶ σκλέτος	ἐγὼ ἀδείπνητος νὰ θέτω,	
γιατὶ ἐγύρισε. . . . .		
Κάλλιο παρὰ νὰ στοιχήσω	νᾶχω βάσανο περισσότερο,	
νὰ μὲ πέμπουσι νὰ παίρνω	καὶ τὰ φρύγανα νὰ φέρνω,	
νὰ ξεσκίζωμαι στὸ ράσο	καὶ νὰ καίγωμαι στὸ δάσο,	120
κι ἀπείς στὸ σπίτι σώσω	πρίχου νὰ τὰ ξεφορτώσω,	
πήγαινε γοργὸ στὴ βρύσι	μὴν ἀργήσης νὰ γεμίσης,	
κάνε, διάσκατζε, δουλειὰ	κι ἄφισε τὴ μυθουλιὰ,	
καὶ ἀπισῶς καὶ παρωρίσω,	γλήγορα νὰ μὴ γυρίσω,	
μὲ βροσιές νὰ μοῦ λέσι	καὶ τὰ μάτια μου νὰ κλαίσι,	
γιατὶ ἐγύρισε. . . . .		125
Τὸ ραβδὶ εἰς τὸ πλευρό σου	βάνω κεῖναι γιὰ καλὸ σου,	
ὦχ δὴμέ, καημὸ πολὺ	προικαμένη ἀθιβολή,	
νὰ μὲ δέρονουσι στὴ ράχι	νὰ βροντᾶ μεσ' στὸ στομάχι,	
γιατὶ ἐγύρισε ὁ τροχὸς	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
Τὸ λοιπὸ καθὼς σὰς λέγω	καὶ θωρεῖτέ με πῶς κλαίγω,	130
πλιὰ καλλιὰ νὰ ξεψυχήσω	παρὰ ἐγὼ νὰ πὰ στοιχήσω,	
καὶ ἄς παύρη ἢ κεφαλή	ὀπού 'το τόσα κουζουλή,	
καὶ ἐγύρισέ μου τὸν τροχὸ	καὶ ἐφαλλίρισα ὁ φτωχός.	
"Ἐδε βάσανο μεγάλο,	ἀποὺ δὲν εὐρίσκεται ἄλλο,	
ὀποὺ μ' εὔρε τὸ καημένο	τὸν περισσα πικραμένο,	135
καὶ δὲ μὲ ψυχοπονᾶστε	σήμερο ὅσοι μ' ἀφουκρᾶστε,	
μὴ γελῶντας μὲ θωρεῖτε,	κι ἀφορμάρι μὲ κρατεῖτε,	
γιατὶ ἐγύρισε. . . . .		

Ἄρχοντες, ἀφουκρασιῆτε . ὅσοι πρὸς ἐμὲ θωροεῖτε,  
 ξόμπλι πάρτετε ἀπὸ μένα . νὰ κρατεῖτε φυλαμένα  
 καὶ καλὰ χωσμένα μέσα . στὸ σακκούλι τὰ τορνέσα, 140  
 μὴ γυρίσουν οἱ τροχοὶ . καὶ φαλλίρετε, φτωχοί.

## ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ

Ἄναγράφω κατωτέρω ἐρμηνείας τινὰς καὶ παρατηρήσεις πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν τοῦ στιχουργήματος.

Δίστιχον 9 πολυταρῶ. Τὸ ρῆμα πολυταρῶ καὶ πολυταρίχνω ἀκούεται καὶ σήμερον συχνὰ ἐν Κρήτῃ καὶ σημαίνει ἀπορρίπτω τι ὡς ἄχρηστον πρᾶγμα. Ἐδῶ ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ σπαταλῶ ἀσώτως. Καὶ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Θεολογήτου Μοσχολέου, Βίος Ἁγ. Νικολάου (Κρητικὸν τοῦ 1626 παρὰ Legrand, Biblioth. gr. vulg. I. στ. 190 καὶ 195) εὐρίσκεται πολυταρίχνω. Προφανῶς τὸ ρῆμα προήλθεν ἐκ τοῦ ἀπολυτὸς (ἀπολύω), ἀπολυτάρεις, οὐς. ἀπολυταρᾶ (=ρίψιμον ράβδου ἢ λίθου), ἀπολυταρῶ καὶ ἐκ συνθέσεως ἢ συμφύσεως καὶ μὲ τὸ ρίχνω (=ρίπτω) προήλθε τὸ πολυταρίχνω.

διστ. 9-10 βελουῖδα, τζαντουνιαὶ καὶ καμουκαῖδες εἶναι πολυτελεῖ ὑφάσματα καὶ φορέματα σηρικὰ γνωστὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων Βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων πηγῶν. Πρβλ. Du Cange εἰς τὰς λέξεις βελουῖτον καὶ καμουκαῖς. Εἰς τὸ Θανατικὸν τῆς Ρόδου τοῦ Γεωργιλλᾶ στίχ. 140 (Wagner, Carmina gr. med. aevi) ἔχομεν, «βελούσιν ἢ καὶ τζαντουνὶν ἢ καμουχᾶ ἀφ' τὴν Πίζαν».

διστ. 11 φεραρόλι ἀλὰ φραντζέζε. Τὸ φεραρόλι εἶναι τὸ Βενετ. ferariol ἢ ferrajuolo, ferraiolo, τὸ ὁποῖον ὁ Boerio (Dizion. d. dialet. Venez.) ἔξηγει διὰ τοῦ tabago, mantello ὡς ἐπενδύτην τῶν ἀστῶν (οὐχὶ τῶν πατρικίων) φαίνεται ὅτι εἶχεν εἰσαχθῆ ἐκ Γαλλίας (ἀλὰ φραντζέζε). Σήμερον ἡ λέξις ἀκούεται ὡς οἰκογενειακὸν ἐπίθετον Φεραρόλης εἰς τοὺς Λάκκους τῆς Κυδωνίας.

διστ. 19 σγατζέτα, μουρταδέλλες. Τὸ πρῶτον εἶναι ἔδεσμά τι ἐκ κρέατος βοείου, (ὡς βλέπομεν εἰς στίχ. Β. 320 τοῦ Φορτουνάτου). Αἱ μουρταδέλλες εἶναι καὶ σήμερον γνωσταί. Λέξεις Ἰταλικαί.

διστ. 21 τὸ τυρὶ τὸ πιαζεντῖνο. Θὰ εἶναι τυρὸς ἐκ τῆς Ἰταλικῆς πόλεως Ριάσενζα τῆς Λομβαρδίας.

διστ. 41 ξετρουμίζω. Τὸ Κρητικὸν αὐτὸ ρῆμα (εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸν Γύπαριν Α 281) σημαίνει ξετρελλαίνω ἢ ξετρελλαινομαὶ ἰδίως ἀπὸ ἔρωτα καὶ εἶναι κοινότατον καὶ σήμερον μάλιστα τὸ μετοχικὸν ἐπίθετον ξετρουμισμένος, ξετρουμισμένη.



διστ. 46 κλαδοτζύμπανα μουσικὸν ὄργανον, ἰταλ. clavicembalo, κλειδο-  
κύμβαλον.

προζέτες τὸ ἰταλ. prosetto, ριμάδα ἢ στιχούρημα.

διστ. 47 ζαμπέτια θὰ εἶναι ἄρωμά τι ἐξ ὑακίνθου, ἰασμίνου ἢ ἴριδος (πρβλ.  
Δουκαγγίου Γλωσσ. ἑλλ. ζάμβαξ).

σκανίζω. Τὸ ρῆμα ἀκούεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ καὶ σημαίνει ὄζω  
κακῶς ὡς ἀπὸ κόπρου, καὶ οὖσ. σκανιὰ ἢ κοπρώδης δυσωδία. Τὸ ἀνα-  
γράφει καὶ ὁ Γιάναρης (Kretas Volkslieder Leipzig 1879 σελ. 368  
ἐξ ἄσματος=κακῶς ὄζειν, stinken). Πιθανῶς ἐλέχθη ἀντὶ τοῦ σκατίζω  
κατ' εὐφημισμὸν τινα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω τὸ διάσκατζε.

διστ. 57 στοιχίσης (καὶ διστ. 118). Τὸ ρῆμα στοιχίζω καὶ στοιχῶ εἶναι  
καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν καὶ σημαίνει γίνομαι δοῦλος ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον  
καὶ ὠρισμένη ἀντιμισθία. Πρβλ. Φορτουν. Λεξιλ. σελ. 257-258 στοιχίζω  
Σήμερον μόνον τὸ στοιχημα καὶ στοιχηματίζω ἀκούονται ἐπὶ δια-  
φορετικῆς σημασίας.

διστ. 66 ἐκρεμάστηκα στὸ λίθι. Πιθανῶς πρέπει νὰ γραφῆ λύθι καὶ  
νὰ νοήσωμεν τὸν ὄλυνθον, τὸν ἐρινεόν, τὴν ἀγριοσυκὴν (καθὼς δηλ. ὁ  
Ἰούδας ἐκρεμάσθη κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν ἀπὸ ἀγριοσυκῆν). Περὶ τῶν  
διαφόρων σημερινῶν κατὰ τόπους τύπων τοῦ ὄλυνθου ἰδ. Χατζιδ. Μεσ.  
Ν. Ἑλλην. Β. 205.

διστ. 70 διαβασμένοι καιροὶ εἶναι οἱ περασμένοι, ὅπως λέγονται εἰς τὸ  
προηγούμενον δίστιχον.

διστ. 71 ὁ πάω = ὅπου πάω, ὅπως εἰς τὸ διστ. 77.

διστ. 80 μοῦ τοκάρει = μοῦ πρόπει. Εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων  
χωρίων ἢ σημασία αὐτῆ τοῦ τοκάρω (Βενετ. tocar) μάλιστα τριτοπροσώ-  
πως πρβλ. Γλωσσαρ. Ἑρωτοκρ. καὶ Φορτουνάτου.

διστ. 91 μονιτάρου καὶ 96 μοντάρου. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς σημα-  
σίας τοῦ ἐπιρρ. ἰδ. Γλωσσ. Ἑρωτοκρ. μονιτάρου καὶ Χριστ. Κρητ. Α'  
339-340 καὶ Λεξικογρ. Ἄρχ. Α'. (Ἀθηνᾶς τομ. ΙϚ') σελ. 160-161.

διστ. 94 ἐποστάθη τὸ παρίππι, καὶ διαβήκασιν οἱ κτύποι.

Τὸ παρίππι(ον) εἶναι παρὰ Βυζαντ. μικρὸς καὶ κατωτέρας ποιότητος  
βοηθητικὸς ἵππος, ὃν ἐχρησιμοποιοῦν δι' ὀδοιπορίαν, ὡς φορητὸν καὶ  
πρὸς ἔλασιν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ φαρίν (στρώσιον καὶ σελλά-  
ριον) τὸν ἀνωτέρας ἀξίας πολεμικὸν ἵππον. Περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν  
ἵππων παρὰ Βυζαντ. ἰδὲ καὶ εἰς τὰ Λεξικά τῶν Meursius, Du Cange,  
Sophocles καὶ Στιλπ. Κυριακίδην εἰς Διγενῆ Ἀκρίτα (Συλλογ.  
ᾠφελ. βιβλίων ἀριθ. 45) σελ. 94 καὶ 99. Εἰς τὸν ἀνωτέρω στίχον πιστεύω  
ὅτι τὸ παρίππιν εἶναι τὸ ἱππάριον, ποῦ σύρει καὶ περιστρέφει τὴν πέτραν  
(τὸν ὄνον ἀλέταν) τοῦ μύλου ἢ τὴν τοῦ ἐλαιοτριβείου, διότι τότε μόνον  
ἐννοεῖται καὶ τὸ διαβήκασιν οἱ κτύποι, ἥτοι ἐποστάθη ὁ ἵππος ὁ

περιστρέφων τὴν πέτραν καὶ δὲν ἀκούονται πλέον οἱ κτύποι, ἤτοι ὁ θόρυβος τοῦ μύλου καὶ τὰ βήματα τοῦ ἵππου. Ἡ εἰκὼν τότε εἶναι ὅτι, ὅπως ὅταν βιάσουν τὸ παρίππι νὰ τρέχη κουράζεται καὶ μετ' ὀλίγον σταματᾷ ἀποκαμωμένον, οὕτως καὶ ὁ φαλλίδος σπαταλῶν ἀφειδῶς καὶ ἄνευ μέτρου ἐπτώχευσεν. Ἀνάλογος εἰκὼν εὐρίσκεται παρακάτω μετὰ τὸ καντήλι, τοῦ ὁποίου κατακαίεται τὸ φτίλι (διστ. 101).

διστ. 117 καὶ πολλὰς φορὰς καὶ σκλέτος. Τὸ ἐπίθετον εἶναι τὸ αὐτὸ μετὰ τὸ σκέτος (ἰταλ. schietto) καὶ σημαίνει ἐδῶ ἄνευ τροφῆς, νῆσις, ἀδείπνητος, ὅπως ἐρμηνεύεται ἀμέσως εἰς τὸ ἴδιον δίστιχον. Περὶ τῶν λέξεων σκλέτος, σκλέτη καὶ σκλετάδα ἰδ. Ν. Πολίτη, Παροιμ. Β. 303. Τὰ δύο αὐτὰ οὐσιαστικὰ σημαίνουσιν ἐν Κρήτῃ γένος, γενεὰν ἀρχοντικὴν.

διστ. 123 κάνε, διάσκατξε, δουλειά. Ἡ κλητικὴ διάσκατξε εἶναι ἡπιωτέρα ἔκφρασις ἀντὶ τοῦ διαβόλου. Εὐρίσκεται καὶ εἰς Γύπαριν Β 71 καὶ Στάθην Β 127 καὶ 196, εἶναι δὲ καὶ σήμερον κοινοτάτη ἀκουομένη οὕτως μόνον εἰς τὴν κλητικὴν. Εἶναι εἶδος εὐφημισμοῦ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κακὴν καὶ ὑβριστικὴν λέξιν διάβολος. Κατὰ τοιοῦτον εὐφημισμὸν λέγεται καὶ ὁ διάτανος ἀντὶ διαβόλος, καὶ ὁ ὄρκος μὰ τὸ στανιὸ ἀντὶ μὰ τὸ Σταυρὸ κ.τ.δ.

διστ. 124 παρωρίσω. Τὸ ρῆμα παρωρίζω καὶ παρωρῶ ἐκ τοῦ ἐπιρ. πάρωρα (παρ' ὄραν) σημαίνει βραδύνω, καθυστερῶ κατὰ χρόνον, μάλιστα ἐν ὄρα νυκτός ἰδ. Ἐρωτοκρ. Γλωσσαρ. πάρωρα εἰς σελ. 656-7 καὶ Φορτουν. Γλωσσαρ. σελ. 250.

διστ. 132 ἄς πατίρη ἢ κεφαλή = ἄς πάσχη, ἄς ὑποφέρη. Τὸ ρῆμα πατίρω (ἰταλ. patire) ἀκούεται καὶ σήμερον ἐδῶ ὡς πατίρω καὶ παρτίρω ἄορ. ἐπάτρια καὶ ἐπάρτρια. Πρβλ. καὶ Κουκουλέ, Λαογρ. Σύμμικτα Βάμου Κρήτης εἰς Λαογρ. Α. 299 καὶ 305.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης κατ' Ἀπρίλιον 1927.

ΣΤΕΦ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ